

birth of Europe] / Zhak Le Hoff ; [per. s fr. A. Popovoy]. – Sankt-Peterburh : Alexandria, 2007. – 391 p.
14. Norman Deyvis. Yevropa. Istoriya [Europe. History] /pereklad z anhl. P. Tareshchuk / Deyvis Norman – Kyiv: Vyd-vo Solomiyi Pavlychko “Osnovy”, 2008. – 1463 p. 15. Zaborov M. A. Ystoryya krestovыkh pokhodov v dokumentakh y materyalakh [History of the Crusades in the documents and materials]: uchebnoe posobyе / M. A. Zaborov. – Moskva: Vysshaya shkola, 1977. – 271 p.

УДК 340.12

М. С. Кельман

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
доктор юридичних наук, професор
кафедри теорії та філософії права

СПІВВІДНОШЕННЯ МЕТОДУ І МЕТОДОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ У ПРАВОВІЙ НАУЦІ

© Кельман М. С., 2016

З’ясовано суть співвідношення методу і методологічного підходу у дослідженні, розглянуто різноманітний арсенал дослідницьких інструментів, зокрема автор звертає увагу на множинність теоретичних утворень у межах загальної теорії права, а також на необхідність єдиної теоретико-методологічної основи таких досліджень, на важливість синтезу наукових напрямків у цілісній теоретичній системі.

Ключові слова: право, наука, метод, методологія, правознавство, підхід.

М. С. Кельман

СООТНОШЕНИЕ МЕТОДА И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ В ПРАВОВОЙ НАУКЕ

В статье выясняется сущность соотношения метода и методологического подхода в исследовании, автор рассматривает различный арсенал исследовательских инструментов, обращает внимание на множество теоретических образований в границах общей теории права, а также на необходимость единого теоретико-методологического основания таких исследований, на важность синтеза научных направлений в целостной теоретической системе.

Ключевые слова: право, наука, метод, методология, правоведение, подход.

M. S. Kelman

RATIO METHODS AND METHODOLOGICAL APPROACHES IN THE SCIENCE OF LAW

In the article is analyzed the essence of the correlation of the method and methodological approach in the study. The author investigates various arsenal of research tools and pay attention to the multiplicity of theoretical entities within the general theory of law and the need for a unified theoretical and methodological basis of research, the importance of fusion research areas in an integrated theoretical system.

Key words: law, science, method, methodology, jurisprudence, approach.

Постановка проблеми. Питання методу і методологічного підходу у правознавстві є, мабуть, одними з найважливіших за своїм значенням для юридичної теорії та відповідної юридичної практики. Це пояснюється тим, що залежно від сутності вихідних методологічних принципів, на

яких базується правове мислення, тип правової культури, здійснюється не тільки наукове пізнання права, а і його практичне втілення у реалії життя. У цьому сенсі пошук адекватний відповіді на питання: чи можемо вести мову про єдність методів і єдність методологічних підходів чи слід класифікувати таку єдність, як підхід є антральним для загальної теорії права.

Аналіз дослідження проблеми. Проблема методу і методологічного підходу у правознавстві належить до числа тих, яким поки що приділено найменше уваги теоретиками права. Доводиться визнати, що ця сфера юридичної методології ви не залишається на правах “бідної родички”, хоча заради справедливості відзначимо, що у низці публікацій, авторами яких є М. Козюбра, Л. Луць, П. Рабінович, О. Скакун, В. Селіванов, окремі аспекти цієї проблеми порушуються, і тільки.

Мета статті. Визначити співвідношення методу і методологічного підходу у правовій науці.

Виклад основного матеріалу. У процесі наукового пізнання права актуалізується винятково різноманітний арсенал дослідницьких засобів. У будь-якому разі науковці наводять досить вражаючий перелік інструментів (підходів, прийомів, способів, методів тощо) правопізнання від методу “сходження від абстрактного до конкретного”, до логічних операцій і анкетування [1, с. 334]. З різноманітністю залученого правознавством дослідницького інструментарію іноді пов’язується й багатоаспектність, багатогранність вивчення права, що може розглядатися, зокрема, й як свідчення теоретичної зрілості правознавства [2, с. 31]. Звертаючи увагу на множинність теоретичних утворень у межах загальної теорії права і приймаючи її щодо сучасного стану правознавства, В. А. Козлов бачить “необхідність єдиної теоретико-методологічної основи таких досліджень, необхідність синтезу наукових напрямків у цілісній теоретичній системі”, як більшою мірою відповідних теоретичній спроможності правознавства. На думку автора, “історія розвитку правової науки свідчить, що ця необхідність завжди реалізується у тій або іншій парадигмальній формі, як це було ще недавно з установленням нормативної концепції права, коли був досягнутий відносний синтез різних підходів до розуміння права” [3, с. 96].

Принципові значення таких тверджень, перебуваючи у межах загальнометодологічних уявлень про науку, цілком співвідносяться з поняттям “нормальної науки” [4, с. 35], “працюють” у відношенні різних “шкіл” права. Проте наскільки можлива єдність теоретико-методологічного підходу і його реалізація у формі парадигми, єдиної для правової науки загалом, – це питання, яке потребує вирішення.

Проблематичність досягнення методологічного консенсусу в сучасній науці права вже не раз обговорювали вчені. Цю проблематичність, по суті, має на увазі і В. А. Козлов, розглядаючи як умову парадигмальної єдності правознавства синтез існуючих підходів до права, який, на його думку, повинна здійснити “соціальна філософія права”. “Саме соціальна філософія права, – пише він, – здатна визначити принципові основи і методологічні засоби побудови моністичної, цілісної концепції права” [3, с. 96]. Можна погодитися з такими можливостями соціальної філософії права у відношенні основ “цілісної концепції права” в плані ціннісних засад і онтологічних уявлень, але що стосується методологічних засобів її побудови, то це, скоріше, компетенція філософії науки. Можливо, це притаманне тільки сучасному етапу розвитку правознавства, услід за котрим воно прийде до єдності своєї теоретико-методологічної основи і синтезує більшість з існуючих підходів і парадигм.

Пропозиція цілком слушна теоретично, але не дуже підтверджується історією юридичної думки. Принаймні, окрім радянського періоду, такий стан правової науки не впадає у вічі. Зокрема, оцінюючи стан правознавства, що склався на початку ХХ ст., Б. А. Кістяковський писав: “У жодній іншій науці немає стільки суперечливих теорій, як у науці про право. При першому знайомстві з нею виникає таке враження, ніби вона тільки й складається з теорій, що взаємно виключають одна одну. Найістотніші питання про сутність і невід’ємні властивості права вирішуються різними представниками науки про право зовсім по-різному. Суперечка між теоретиками права виникає вже на початку наукового пізнання права навіть більшою мірою, саме з приводу вихідного питання – до

якої сфери явищ належить право – починається непримиренне розділення напрямків і шкіл у цій науці. Достатньо згадати найбільш суттєві відповіді на це останнє запитання, щоб відразу отримати яскраве уявлення про те, в якому невизначеному становищі перебуває ця сфера наукового знання” [5, с. 371]. Оцінка цілком відповідає і сучасному правознавству. Логічно, відсутність парадигми, яка синтезує більшість із істотних теоретичних підходів до права, не є особливістю лише сучасного стану юридичної науки. Водночас ідея необхідності моністичної концепції права видається досить продуктивною, якщо з теоретичного плану перевести її у план юридичної догми і інтерпретувати в межах аналітичної юриспруденції. У такому випадку щодо емпіричного обґрунтування фактично не виникає застережень.

Отже, враховуючи поступ сучасного правознавства до філософсько-методологічного плюралізму, з’являються відповідні аспекти методу юридичної науки. Насамперед це стосується можливості поставитися адекватно до множинності дослідницьких засобів застосовуваних сучасним правознавством як до єдиного методу правової науки, що має характер інтегрованого зводу правил “технології” наукового пізнання права, “органічно цілісного утворення” [6, с. 158].

Вже досить давно у юридичній літературі з тими або іншими варіаціями складається уявлення про єдиний, складно організований процес правопізнання [7, с. 129]. Тому цей складний процес можна структурувати як філософське пізнання права, наукове дослідження права і юридико-догматичне (духовно-практичне) освоєння права. Звідси, на наш погляд, вивчення використовуваних у юридичній науці підходів до дослідження права може розглядатися як один з ключових напрямків юридичної методології. Для пояснення цієї тези необхідно, насамперед, уточнити сучасне розуміння підходу в юридичному дослідженні, співвіднести його з методом юридичної науки, юридичного дослідження.

Коли йдеться про методи правознавства, юристи тією або іншою мірою визначеності розрізняють використовувані у юриспруденції методи філософського, загальнонаукового і спеціальнонаукового рівня (типу) [2, с. 59]. До першого рівня прийнято зараховувати взяті у методологічній функції філософські категорії і поняття (історичне і логічне, конкретне і абстрактне тощо) [8, с. 5] і систему світоглядно обумовлених принципів пізнання. До загальнонаукових методів належать ті, котрі використовуються більшістю наук (логіки різного роду) і до спеціальнонаукових – методи, що діють у межах однієї чи кількох близьких наук (в юриспруденції це, наприклад, метод порівняльного правознавства, техніко-юридичний метод) [9, с. 30–32].

Водночас при обговоренні методологічних проблем юридичної науки терміни “метод”, “підхід”, “спосіб дослідження” тощо далеко не завжди розрізняються і за змістом, і в плані методологічних сенсів. Слід відзначити, що й увагу науковців звернено головним чином до проблеми методу. Для виконання поставлених завдань важливо звернутися тільки до питання співвідношення методу й підходу у юридичному дослідженні. За межами інтерпретацій загальнометодологічних конструкцій висловлювання юристів з цього приводу мають констатуючий характер без спеціального звернення до їхніх засад. Доводиться визнати, що ця сфера юридичної методології залишається поза увагою науковців. До небагатьох спроб усунути таку прогалину слід віднести зауваження з цього приводу, зроблені Радомиром Лукічем. Проте, звернувши основну увагу на розкриття методу пізнання права, цей учений торкається способу лише у зв’язку з визначенням поняття методу [9, с. 29–33].

Значно далі й цікавіше просунувся у цьому напрямку В. А. Козлов, позиція якого вимагає вже змістовного обговорення. Виокремлюючи інструментальний аспект методології правопізнання і спираючись на філософсько-методологічні розробки цього питання, науковець досить рішуче трактує суть понять “метод”, “спосіб” та “підхід” у пізнанні права [10, с. 87–88]. При цьому, на жаль, достатня для обговорення визначеність спостерігається лише при відмінності методу і підходу. У способі правопізнання позицію цього науковця не тільки складно інтерпретувати, але й непросто з’ясувати, оскільки вона окреслена однією фразою: “На відміну від методу – це стихійний, духовно-практичний засіб пізнання, котрий не має ані належного обґрунтування, ані певної послідовності дослідницьких процедур, ані чітко вираженого цільового призначення” [10, с. 87]. Такий вислів дає підставу досить впевнено стверджувати, що спосіб пізнання протиставляється

дослідником методу, оскільки представлений через низку заперечень, рис, властивих останньому. Певна підстава для здогадки про авторське розуміння способу дає лише натяк на те, що “це скоріше стихійний, духовно-практичний засіб пізнання” [10, с. 87]. Враховуючи, що духовно-практичне пізнання співвідноситься з практичною діяльністю у тій чи іншій сфері, можна з певними припущеннями сказати, що автор пов’язує спосіб пізнання зі сферою юридичної практики. Тоді можна говорити про юридичний, політичний, економічний тощо спосіб пізнання як про освоєння соціальної дійсності в практиці відповідних сфер суспільства. Отже, трактоване правове освоєння дійсності має певну перспективу та евристичну цінність, якщо враховувати низку обмежень та наслідків. Насамперед, важливо не поширювати на таке освоєння правила наукового пізнання і статус їхніх результатів. Коли йдеться про результати практичного освоєння, то краще говорити про отримання не знання, а соціального правового досвіду. Значущість соціального досвіду для тієї чи іншої сфери життя суспільства безсумнівна. Проте на відміну від знання, досвід не може бути відокремленим від конкретної соціальної дійсності і в цьому сенсі для юридичної діяльності є не конструктивним елементом, а іманентно нормативним, тобто таким, що має цінність і значущість лише у межах конкретної соціальності та історичної ситуації. Інша річ, що шляхом формалізації, категоризації, парадигмізації тощо методологічних процедур досвід може переводитися у форму знання і набувати формального нормативного статусу й реалізуватися у законодавстві, практичних юридичних методиках і розробках.

У цьому зв’язку відповідної обережності потребують деякі теоретичні наслідки такого розуміння способу правопізнання. На думку В. А. Козлова, право за змістом можна розглядати “як своєрідну систему емпіричного знання про об’єкт правового регулювання, знання, що описує об’єкт, але не містить пояснення”. Пояснення, як вважає науковець, – це прерогатива правової науки [10, с. 19]. З таким зауваженням важко не погодитися. Справді, пояснення і передбачення поведінки об’єкта – прерогатива науки, однак у методологічній літературі і опис об’єкта пов’язується з наукою, науковою діяльністю, тому що стосується питанням мови опису. Наприклад, Г. Х. фон Врігт відзначає, що у науковому дослідженні можна виділити два аспекти: “Один полягає у встановленні й відкритті фактів, другий – у побудові гіпотез і теорій. Ці два аспекти наукової діяльності іменуються інколи описовою і теоретичною наукою” [11, с. 19]. До речі, цей справедливо звертає увагу на труднощі у жорсткому розрізненні цих аспектів, оскільки опис фактів не завжди концептуально є відокремлюваним від теорії.

Враховуючи це, позицію В. А. Козлова можна вважати обґрунтованою лише за умови, якщо розглядати право у межах певної теоретичної наукової системи. Саме це й підкреслюється його твердженням: “Як фрагмент знання про об’єкт право входить до структури юридичної науки, утворюючи необхідний компонент її емпіричної основи” [3, с. 19]. Така упевненість робить честь цьому вченому, який послідовно відстоює свою позицію, однак, на наш погляд, не посилює змістовності концепції з таких причин.

Насамперед, тут вбачається суперечність розмежування об’єкта і предмета юридичної науки, яке реалізується в роботі, є плідним і методологічно виправданим. Роблячи таке розмежування, В. А. Козлов досить коректно відзначає: “Сама правова дійсність як така не входить у систему науки. Вона включається у систему наукового знання і виражається свідомістю людини (у формі теорій, наукових законів, фактів, ідей тощо)” [3, с. 15]. Неважко помітити, що певна суперечність цього висловлювання і наведеного знімається або при відмові визнати за правом статус соціальної дійсності, або при відношенні до правової дійсності як до системи наукового знання у формі теорій, ідей, наукових законів тощо. І те, і інше припущення навряд чи можна визнати правомірним, оскільки у цьому випадку як мінімум страждає авторська схема розрізнення об’єкта і предмета науки. Це ж стосується й висловлюваного ним ставлення до права як до своєрідної гносеологічної моделі дійсних зв’язків і відносин” [3, с. 19–20].

Окрім висловлених думок, можливість засумніватися в ідеї входження права у юридичну науку навіть у статусі її емпіричної основи дає історичний погляд на становлення права і правознавства. Наприклад, поза теоретичними, науковими рамками існувало римське право, а юридична наука у європейській традиції починає формуватися щонайменше з пандектистів. У

зв'язку з цим цікавою є інтерпретація Г. Дж. Берманом неухаги римських юристів до абстракцій наукового типу. Відзначаючи схильність римських юристів до конкретного життя, їх невміння і небажання визначити навіть найважливіші юридичні терміни, що зумовлювало вузькість і “дерев'яність” аналізу справи, учений констатує: “А цього саме римські юристи й домагались!”. Пояснюючи далі, чому римські юристи “відповідали ввічливим мовчанням” на дорікання Цицерона, який виступав за “більш складну систематизацію права з чіткими визначеннями і абстрактними правовими нормами”, автор пише: “У них не було жодних причин намагатись переробити римський геній у сфері послідовного судовиконання в філософську систему. Вони мали всі підстави з підозрою ставитись до застосовуваності більш високих рівнів грецької філософії до практичних потреб винесення судових рішень” [12, с. 142]. У сучасному світі досить складно включити у межі певної юридичної науки англійську правову систему, хоча про її певне науково-дослідницьке забезпечення говорити, мабуть, можна. Таким чином, запропонована схема розуміння співвіднесення права і юридичної науки зокрема працює тільки для континентальної традиції і особливо для радянської правової системи.

Розрізняючи метод і підхід як засоби пізнання, В. А. Козлов відзначає, що при визначенні методу “найчастіше вказують на такі його характеристики, як послідовність і доцільність застосовуваних дій, прийомів, операцій, системність і нормативний характер використовуваних процедур”. Підхід же, з позиції автора, “визначає основний шлях, стратегію вирішення поставленого завдання” [3, с. 87–88]. Загалом таке розуміння перебуває у руслі сучасних методологічних уявлень, проте для осмислення дослідницьких можливостей і методологічних обмежень конкретних підходів у юридичних дослідженнях воно не зовсім надається.

Слід підкреслити, що якщо поняття методу науки, методів наукового дослідження достатньо ґрунтовно обговорюється практично у будь-якій науці, то розуміння підходу досі залишається практично на рівні змістів. Найбільш розгорнуте обговорення категорії “підхід”, її змісту і структури має місце, здається, лише у рамках дослідження системного підходу [3, с. 227]. Хоча у теорії держави і права досить поширена вказівка на здійснення досліджень у межах аксіологічного, історичного, генетичного підходів тощо. Спеціальних досліджень, присвячених як категоризації підходу, так і його методологічним характеристикам, в юридичній літературі нема. Складається враження, що у нашій науці існує якась прихована конвенція, яка легітимувала застосування цього терміна у невиразних смислових контекстах, без визначення відповідного поняття фіксації меж і правил його застосування. Звідси вказівка на певний підхід може контекстуально означати й розгляд питання з певної точки зору, і оцінку з певних позицій, і аналіз із залученням категорій та понять певної науки або метанаукової сфери, і претензію на застосування певного наукового методу і просто залучення деяких неюридичних понять. Мабуть, для теорії права щонайменше у сучасних умовах переосмислення власних методологічних засобів дуже важливо визначитися, у тому числі з поняттям “підхід”.

При зверненні до проблеми доцільно нагадати наші основні авторські установки, що визначають межі її подальшого розгляду.

Перше – методологічні проблеми юридичної науки у сучасний період і справа самої юриспруденції і не можуть вирішуватися шляхом простого перенесення дослідницьких засобів з філософії метатеорій та інших наук. Як це не дивно, але досить категорично така установка зафіксована й у методологічній літературі авторами, які, здавалося б, зацікавлені в експансії відповідних розробок. “Як показує історія науки, – пишуть І.В.Блауберг і Е.Г.Юдін, – пізнання звичайно залишається дивовижно індиферентним до нав'язуваної йому ззовні методологічної допомоги, особливо тоді, коли ця остання пропонується у вигляді деталізованого, скрупульозно розробленого регламенту. Тому й новий концептуальний каркас може виникнути і справді виникає не як результат методологічної реформи, яку хтось проводить згори, а як продукт внутрішніх процесів, що відбуваються у самій науці. Що ж стосується методологічних досліджень у спеціальному сенсі цього слова, то вони позитивно можуть виступати каталізаторами цих процесів, інтенсифікуючи самосвідомість науки, але в жодному разі не підміняючи її” [13, с. 45].

Друге – оскільки сучасна наука характеризується високою інтегрованістю, а міжнаукові трансляції результатів і методів дослідження є одним з механізмів її розвитку, то залучення дослідницьких засобів інших наук – необхідна умова прогресу будь-якої науки, зокрема і юриспруденції. За цього актуалізація тих чи інших дослідницьких засобів інших наук визначається, передусім, філософськими ідеями, соціальними і культурними цінностями, цілями і завданнями конкретних досліджень і розробок, актуалізованих у межах юридичної науки.

З врахуванням цих установок можна окреслити певні аспекти співвідношення методу і методологічного підходу у правознавстві, спробувати позначити контури механізму освоєння юридичною наукою дослідницьких засобів інших наук. Причому для цілей цієї праці виправдано обмежитися розглядом методу юридичної науки лише в інструментальному плані як системи засобів пізнавальної діяльності, що забезпечує наукове пізнання правової дійсності.

Тут доцільно зауважити: якщо сучасна пізнавальна установка передбачає ставлення до науки як до безперервного процесу пізнання, то й метод пізнання як система повинен розглядатися як відкрита система. У цьому сенсі розвиток методу науки (а отже, розвиток науки) може сприйматися як процес постійного розширення та ускладнення цієї системи. У дещо іншому варіанті і контексті представлення методу загальної теорії права як відкритої системи здійснено В. М. Сиріх. Які системоутворюючу основу учений обрав стадії наукового пізнання [14, с. 158]. Розширення й ускладнення системи методу юриспруденції здійснюється у процесі вирішення різного роду наукових завдань і проблем проведення наукових досліджень і розробок. При цьому є два основні шляхи такого поступу. Перший – за рахунок комбінаторики наявних елементів методу юридичної науки і створення таким шляхом нових дослідницьких моделей і конструкцій. Другий – за рахунок освоєння нових парадигм, залучення нових методологічних засобів та процедур.

Перший шлях реалізується при вирішенні наукових завдань, другий – при виникненні наукових проблем. У нашому контексті відмінність завдань і проблеми доречно здійснити насамперед у плані співвідношення цілей та засобів пізнавальної діяльності. У цих межах дослідницька ситуація повинна розцінюватися як оптимальна, коли для досягнення поставлених дослідницьких цілей наявні компоненти методу науки є адекватними та достатніми. Якщо ж дослідницька ситуація характеризується недостатністю наявних методологічних засобів правознавства, то потрібні інші підходи та уявлення, залучення додаткових інструментів наукового дослідження, у тому числі і з інших наук, а таку ситуацію можна характеризувати як проблемну. Іншими словами, за такого розуміння конкретна теоретична проблема правознавства стає фіксацією недостатності методологічного інструментарію юриспруденції для пізнання тих або інших правових феноменів, побудови задовільних теоретичних моделей досліджуваних об'єктів. За такою логічністю необхідність юриспруденції у зверненні, наприклад, до дослідницьких засобів інших наук виникає лише у тих випадках, коли поставлені цілі дослідження, дослідницькі результати, що вимагаються, не можуть бути отримані наявним інструментарієм її власного методу. Мабуть, до подібного висновку підходив В. В. Копейчиков, обговорюючи умови, за яких наука змушена виходити за межі свого предмета і займатися науковими розробками, що входять до предмета інших наук [5, с. 38].

Нарешті, можна виділити проблеми, котрі є вже проблемами не теорії права, а методології правознавства. Вони фіксуються тоді у випадках, коли теоретичні уявлення про права виявляються непридатними для пояснення наявних емпіричних фактів. Розв'язання ситуацій такого типу вимагає вже звернення до філософських засад юриспруденції, перегляду онтологічних уявлень, гносеологічних установок та норм дослідницької діяльності. Судячи з усього, тоді юридичною наукою запитується спеціальна, цільова методологічна праця і актуалізуються власне методологічні дослідження. За певних умов таку ситуацію можна описати у термінах “нормальної науки” і “наукової революції”. Саме у такій ситуації, як нам видається, й опинилося наше сучасне правознавство.

Для пояснення цієї тези необхідно звернутися до висловлюваної у юридичній літературі думки щодо методологічного значення теорії права, її понять і конструкцій [16, с. 40]. Власне кажучи, у своєму змістовому плані теорія не може бути методологічним засобом наукового

дослідження, оскільки звернена до об'єкта дослідження, а не до дослідницьких процедур з приводу цього об'єкта. Тим не менше визнання методологічного значення теорії права є цілком справедливим і з позицій загальної методології науки. Однак при цьому необхідно враховувати принципові обмеження методологічного статусу теорії. Ключове з них полягає у тому, що наукова теорія виконує методологічну функцію тільки за межами її власного предмета. “Фактично будь-яка наукова теорія виконує методологічні функції, коли вона використовується за межами її власного предмету, а наукове знання загалом відіграє роль методології, що до сукупної практичної діяльності людини” [17, с. 60]. Сутність нього обмеження пов'язана, як відомо, з органічною цілісністю методу теорії та її предметного змісту. Це означає, зокрема, що загальна теорія права, виконуючи методологічну функцію щодо галузевих досліджень, не може розглядатися як методологія дослідження загальнотеоретичних проблем. Без цього обмеження при ставленні до юридичної теорії як до методу юридичного дослідження на тій підставі, що теорія імпліцитно містить у собі й власну методологію, ми потрапляємо у непросту ситуацію барона Мюнхгаузена, який витягає себе з болота за волосся. Інша річ, що у будь-якій теорії може бути виділений методологічний компонент і реконструйована її “методологічна схема” [18, с. 32].

Висновки. Таким чином, для визначеності подальших розмірковувань важливо ще раз підкреслити, що при виявленні методологічних проблем юридичної науки принципово розрізнити як мінімум два плани дослідження: змістово-теоретичний, спрямований на отримання позитивного знання про юридичну дійсність, і власне методологічний, пов'язаний з дослідженням самого процесу отримання наукового знання. Таке визначене розрізнення є, безперечно, суто методологічним, проте воно необхідне для точнішого і яснішого обговорення обраної проблематики.

Помилково протиставляти один метод чи дослідницький підхід іншому. Багатство і різноманітність методологічного інструментарію теорії права повинно мати адекватне відображення у сучасному правознавстві. За допомогою сукупності методів і підходів предмет юридичної науки конкретизується і оформляється у відповідну єдину систему теоретико-теоретичних наукових знань про закономірності формування, сучасного функціонування і перспективи подальшого розвитку правових систем світу. Для юридичної науки, на нашу думку, необхідний методологічний базис, який дозволяє оцінювати ефективність методів і методологічних підходів для вирішення різноманітних науково-теоретичних і науково-практичних завдань.

1. Алексеев С. С. *Философия права.* / С. С. Алексеев. – М.: Норма, 1999. – С. 256.
2. Козловський А. *Право як пізнання: вступ до гносеології права* / А. Козловський. – Чернівці: Рута, 1999. – С. 295.
3. Козлов В. А. *Проблемы предмета и методологии общей теории права* / В. А. Козлов. – Л.: Наука, 1989. – С. 186.
4. Кун Т. *Структура научных революций* / Т. Кун; пер. с англ. В. С. Нежданова. – Чикаго, 1962. – С. 35.
5. Кистякивський Б. А. *Право как социальное явление* / Б. А. Кистякивський. // *Вопросы права.* – 1919. – Кн. VIII. – С.171–188.
6. Сырых В. М. *Метод правовой науки (основные элементы, структура)* / В. М. Сырых. – М.: Юрид. лит., 1980. – С. 176.
7. Керимов Д. А. *Основы философии права* / Д. А. Керимов. – М.: Наука, 1992. – С. 129.
8. Керимов Д. А. *Предмет философии права* / Д. А. Керимов // *Государство и право.* – 1994. – № 7. – С. 3–8.
9. Лукич Р. *Методология права* / Р. Лукич; пер. с серб.; / под ред. и вступ. ст. Д. А. Керимова. – М.: Прогресс, 1981. – С. 346.
10. Козлов В. А. *Методология права (предмет, функции)* / В. А. Козлов. – [2-изд.] – М.: Наука, 1989. – С. 186.
11. Фон Вригт Г. Х. *Логико-философские исследования* / Г. Х. Фон Вригт. – М.: Наука, 1998. – С. 19.
12. Берман Г. Дж. *Западная традиция права: эпоха формирования* / Г. Дж. Берман; М.: ИНФРА М-НОРМА, 1998. – С. 624.
13. Блауберг И. В. *Становление и сущность системного подхода* / И. В. Блауберг, Э. Г. Юдин. – М.: Наука, 1973. – С. 383.
14. Сырых В. М. *Метод правовой науки (основные элементы, структура)* / В. М. Сырых. – М.: Юрид. лит., 1980. – С. 176.
15. Копейчиков В. В. *О предмете юридической науки и науки общей теории государства и права* / В. В. Копейчиков // *Актуальные проблемы социалистического государства и права.* – М.: Наука, 1974. – С. 29–36.
16. Білуха М. Т. *Основи наукових досліджень: підруч. для студ. екон. спец. вузів* / М. Т. Білуха. –

К.: Вища школа, 1997. – С. 40. 17. Юдин Е. Г. *Методология науки, Системность. Деятельность* / Е. Г. Юдин. – М.: Педагогика, 1975. – С. 243. 18. Шейко В. М. *Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник* / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – [2-ге вид., перероб. і доп.] – К.: Знання – Прес, 2002. – С. 29–34.

REFERENCES

1. Alekseev S. S. *Filosofiya prava [The Philosophy of Law]* Moscow, Norma Publ., 1999, – 256 p.
2. Kozlovs'kyu A. *Pravo yak piznannya: vstup do hnoseolohiyi prava [The Law as a Cognition: Introduction to Epistemology of Law]* Chernivtsi, Ruta Publ., 1999, 295 p.
3. Kozlov V. A. *Problemy predmeta i metodologii obshchey teorii prava [The Problems of the Subject and Methodology of General Theory of Law]* Leningrad, Nauka Publ., 1989, 186 p.
4. Kun T. *Struktura nauchnykh revolyutsiy [The Structure of Scientific Revolutions]* Chikago, 1962, 35 p.
5. Kistyakivs'kiy B. A. *Pravo kak sotsial'noe yavlenie [The Law as a Social Phenomenon]* Voprosy prava Publ., 1919, vol. VIII. – pp.171–188.
6. Syrykh V. M. *Metod pravovoy nauki (osnovnye elementy, struktura) [The Method of the Legal Science (Basic Elements and Structure)]* Moscow, Yurid. lit. Publ., 1980, 176 p.
7. Kerimov D. A. *Osnovy filosofii prava [The Basics of Philosophy of Law]* Moscow, Nauka Publ., 1992, 129 p.
8. Kerimov D. A. *Predmet filosofii prava [The Subject of Philosophy of Law]* Gosudarstvo i pravo Publ., 1994, vol.7, pp. 3–8.
9. Lukich R. *Metodologiya prava [The Methodology of Law]* Moscow, Progress Publ., 1981, p. 346.
10. Kozlov V. A. *Metodologiya prava (predmet, funktsii) [The Methodology of Law (the Subject and the Functions)]* Moscow, Nauka Publ., 1989, p.186.
11. Fon Vrigt G. Kh. *Logiko-filosofskie issledovaniya [Logical and Philosophical Studies]* Moscow, Nauka Publ., 1998, p.19.
12. Berman G. *Dzh. Zapadnaya traditsiya prava: epokha formirovaniy [The Western Tradition of the Law: the Era of the Formation]* Moscow, INFRA M-NORMA Publ., 1998, p. 624.
13. Blauberger I. V., Yudin E. G. *Stanovlenie i sushchnost' sistemnogo podkhoda [Formation and Nature of the Systemic Approach]* Moscow, Nauka Publ., 1973, p. 383.
14. Syrykh V. M. *Metod pravovoy nauki (osnovnye elementy, struktura.) [The Method of Law Science (the Basic Elements and the Structure)]* Moscow, Yurid. lit. Publ., 1980, p. 176.
15. Kopeychikov V. V. *O predmete yuridicheskoy nauki i nauki obshchey teorii gosudarstva i prava [About Subject of Legal Science and The Science of General State and Law Theory]* Moscow, Nauka Publ., 1974. pp. 29–36.
16. Bilukha M. T. *Osnovy naukovykh doslidzhen': Pidruch. dlya stud. ekon. spets. vuziv [The Basics of the Scientific Research]* Kyiv, Vyscha shkola Publ., 1997, p. 40.
17. Yudin E. G. *Metodologiya nauki, Sistemnost'. Deyatel'nost' [The Methodology of Science, Systemic. Activity]* Moscow, Pedagogika Publ., 1975, p.243.
18. Sheyko V. M. *Orhanizatsiya ta metodyka naukovo-doslidnyts'koyi diyal'nosti: pidruchnyk [The Organization and Methods of Research Activities]* Kyiv, Znannya Publ., 2002, p. 29–34.